

Pedagoški diskurs romana *Igra staklenim perlama* Hermann Hessea

Matea MARCHINI

Gradska knjižnica Rijeka

UDK: 821.112.2.09Hesse, H.:37

DOI: 10.15291/ai.4389

PREGLEDNI ČLANAK

Primljeno: 24. 05. 2023.

SAŽETAK

KLJUČNE RIJEČI:

odgoj, učenje, obrazovanje,
Bildungsroman

U hrvatskoj znanstvenoj literaturi do sada nije objavljen rad koji bi kroz pedagoški aspekt analizirao i interpretirao roman *Igra staklenim perlama* Hermann Hessea. Stoga je temeljni zadatak ovoga rada predstaviti analizu romana kroz pedagošku prizmu, čime je fokus stavljen na odgoj, učenje i obrazovanje protagonista Josefa Knechta tijekom različitih razdoblja njegova života. Osnovnoškolska faza razvoja donosi prve interakcije s okolinom, oblikuje stavove prema učenju i obrazovanju te ima utjecaj na oblikovanje njegove osobnosti. Srednjoškolsko obrazovanje označava sazrijevanje i suočavanje s izazovima. To je razdoblje kada se Knecht susreće s vlastitim interesima, pronalazi svoju individualnost i stvara čvršće stavove. Odnos s učiteljima, vršnjacima i obitelji ima ključan utjecaj na oblikovanje njegovih vrijednosti i shvaćanja društva.

Visoko obrazovanje donosi intelektualni razvoj i priliku za istraživanje vlastitih interesa, a Knechtov put kroz ovu fazu obrazovanja pruža uvid u njegovo stvaralaštvo, usvajanje novih znanja i stvaranje identiteta. Osim formalnog obrazovanja, utjecaj odnosa s učiteljima, prijateljima i obitelji nastavlja oblikovati njegov karakter.

Analiza ovoga procesa kroz pedagoški aspekt omogućuje uvid u to kako su različite faze obrazovanja oblikovale Knechtovu osobnost i perspektivu. Istovremeno, istražuje se kako su učitelji, obitelj, prijatelji i školsko okruženje imali važnu ulogu u njegovu formiranju. Ovakav pristup interpretaciji, odnosno analizi, također pomaže u razumijevanju funkcioniranja teorije pedagogije u praksi, koristeći roman kao ilustraciju različitih pedagoških koncepta i njihov utjecaj na razvoj mlade osobe.

UVOD

Interpretirati književno djelo pomoću pedagoških okosnica nije isuviše učestala praksa, stoga je ovaj rad nastao oslanjanjem na autoričin diplomski rad srodne tematike. Ovime se želi povećati vidljivost mogućnosti koje nudi interpretacija u prožimanju književnosti s drugim znanstvenim poljima. S obzirom na to da je predmet književno-pedagoške interpretacije odnosno analize fiktionalni lik, koristili su se odabrani ulomci i/ili citati iz romana *Igra staklenim perlama*, čime se postiglo plastičnije prikazivanje protagonista, gotovo u maniri stvarnoga slučaja, a pri tome se nije trebalo voditi računa o zakonskim regulativama koje sprječavaju iznošenje povjerljivih podataka o osobi odnosno učeniku. Primjeri iz ovoga romana, ili kako ga bezrezervno možemo nazvati, pedagoške čitanke, prikazuju odrednice iz nekoliko pedagoških domena; od didaktike, preko obiteljske pedagogije, opće pedagogije, posebnih pedagogija, školske pedagogije pa sve do rada s darovitom djecom. Također, nastojalo se obuhvatiti gotovo sve etape ljudskoga rasta; od rane školske dobi do pune zrelosti s posebnim naglaskom na razdoblje adolescencije i rane odrasle dobi.

PEDAGOGIJA I KNJIŽEVNOST – MOGUĆNOSTI INTERPRETACIJE

Kako bismo pedagogiji približili književnost i obrnuto, poslužiti ćemo se primijenjenim istraživanjem, koje se temelji na primjeni teorija i spoznaja kako bi se riješili konkretni problemi ili unaprijedili procesi obrazovanja (Dubovicki, Mlinarević i Velki, 2018).

Gledano s aspekta književne teorije, Solar (2000) napominje da tumačenje teksta različitim perspektivama ili metodama može rezultirati različitim interpretacijama. Ovisno o načinu tumačenja, tekst može dobiti različite karakteristike i značenja. Kada se tekst tumači kroz znanstvenu ili filozofsku prizmu, naglasak je na analizi argumenata, logike, teorijskih koncepata i dokaza. S druge strane, kada se tekst tumači kao svakidašnji govor, fokus je na praktičnom značenju i primjeni, uključujući razumijevanje jezika i konteksta.

Tumačen kao umjetničko djelo tekst, otkriva dublje poruke, metafore ili simboliku koja se nalazi u njemu, a naglasak je na estetskom, emocionalnom ili simboličkom značenju.

Svaka od ovih perspektiva pruža drugačiji uvid u tekst i može otkriti različite slojeve značenja ili interpretacija. Prethodno rečeno uklopljeno je u interpretaciju romana *Igra staklenim perlama*. Primjerice, kroz prizmu kritike društva i napretka može se istražiti kako se protagonisti nose s izazovima društva i tehnološkog napretka (Mayer 1966). U kontekstu utopijskoga romana djelo može predočiti idealizirani svijet u kojem ratovi i bijeda nisu prisutni (Žmegač, 2003). Također, roman se može promatrati kao odraz širenja znanja jer se kroz igru i natjecanja stvaraju novi obrasci znanja i vještina. Kroz temu identiteta čitatelj može pratiti razvoj likova u skladu s vlastitim sazrijevanjem i otkrivanjem identiteta. S druge strane, tekst se može analizirati i kroz prizmu pedagogije, istražujući načine poučavanja, procese učenja i odgojne strategije koje se otkrivaju unutar igre.

Izravna poveznica između pedagogije i književnosti je pojava tzv. *Bildungsromana* koji predstavlja podvrstu roman lika te istražuje unutarnje procese, moralne dileme, emocionalni rast i razvoj identiteta glavnoga lika, a povezuje se s pedagogijom jer pruža dublji uvid u procese odgoja, obrazovanja i sazrijevanja. Kroz praćenje razvoja glavnog lika, čitatelji mogu bolje razumjeti različite pedagoške koncepte i teorije te kako okolina, odnosi i iskustva oblikuju individuu u različitim fazama njihova života. Valja napomenuti da sa spomenutim nazivom treba postupati pažljivo zbog njegove višeznačnosti (odgoj, razvoj i sl.), a da mu je blizak pojam

Entwicklung u doslovnome značenju razvojnoga odnosno *Entwicklungsroman* kao roman o psihološkom razvoju karaktera.

Djetinjstvo ima ključnu ulogu u oblikovanju karaktera i identiteta glavnog lika u *Bildungsromanu*. Često su ključni događaji ili iskustva iz djetinjstva ono što oblikuje temelje likova te utječu na njihov daljnji životni put i odluke. Ovakvi romani naglašavaju značajne trenutke iz djetinjstva kao ključne simbole ili okidače za razvoj likova, a ovi trenuci često imaju dugoročne posljedice na njihov razvoj i formiranje osobnosti, stoga se djetinjstvo prepoznaje kao ključno razdoblje u kojem se određuju vrijednosti, stavovi i karakteristike koje će pratiti likove kroz njihov život (Knapić, Plavšić i Mikulaco, 2015). Biti (2000) ističe ključnu poučnu dimenziju u odgojnim romanima, naglašavajući da je njihov glavni cilj odgoj čovjeka i pomoć u shvaćanju samoga sebe i drugih. No, istovremeno ukazuje na problem recepcije takvih romana. Čitatelji često prepoznaju transformaciju ili razvoj glavnoga lika kao ključni aspekt, ali ne percipiraju odgojni značaj same kompozicije romana i način na koji roman

pruža pouke i lekcije. Žmegač (2004) smatra da nema bitne razlike između termina *Bildungsroman* i *Entwicklungsroman* te objedinjuje ova dva pojma pod nazivom „odgojno-razvojni roman“, a ta klasifikacija obuhvaća spoj psihološkog i društveno-panoramskoga unutar romana. S druge strane, Flaker (1986) razlikuje ova dva pojma te tako *Entwicklungsroman* smatra romanom koji prati psihološki razvoj likova, dok *Bildungsroman* prevodi kao roman o odgoju.

Odgoj je neizostavni i ključni proces u oblikovanju društva i individualnih osobnosti. Kroz raznolike tehnike, pristupe i strategije, odgoj igra ključnu ulogu u razvoju kompletnoga ljudskog bića. On utječe ne samo na fizički, intelektualni i moralni razvoj, već i na oblikovanje estetskih i radnih sposobnosti pojedinca. Složeni proces odgoja oblikuje temeljne karakteristike ljudi i utječe na njihovu percepciju, interakciju s okolinom te na njihovu sposobnost prilagodbe i doprinosa društvu odnosno, prema Vukasoviću (1999), odgoj je proces koji oblikuje sve aspekte ljudske osobnosti. Kroz odgoj se potiču tjelesni razvoj, intelektualno napredovanje, moralno shvaćanje, estetsko razumijevanje i razvoj radnih vještina, stoga je važan ne samo za pojedinca, već i za samu strukturu društva.

Učenje je osnovni mehanizam putem kojega shvaćamo sebe, druge i svijet oko nas. To je kontinuirani proces u kojemu se oblikuju naši doživljaji, emocije te način kako komuniciramo s drugima. Učenje se ne ograničava samo na akademsko usvajanje informacija; ono obuhvaća širi spektar iskustava, od svakodnevnih interakcija do kompleksnog emocionalnog sazrijevanja. Također, omogućuje pojedincu da se integrira u društvo, razvija vještine komunikacije i stvara osobni identitet. Učenje, dakle, predstavlja put prema osobnoj slobodi i emancipaciji. Kroz proces učenja pojedinac postaje svjestan svojih potencijala, sposobnosti i ograničenja te razvija autonomiju i sposobnost kritičkog razmišljanja. To je ključan element koji omogućuje pojedincu da postane samostalan i odgovoran član društva (Geisecke, 1993).

Obrazovanje po Geisecku (1993) podrazumijeva „normativnu idealnu sliku ljudske osobnosti“. Suvremeno shvaćanje obrazovanja ističe potrebu za inkluzivnošću, gdje država ima ključnu ulogu u pružanju jednakih mogućnosti obrazovanja svima, bez obzira na njihove osobne karakteristike ili okolnosti.

Ideja univerzalnosti i individualnosti obrazovanja postala je ključna u suvremenom društvu. Nastavni planovi i programi moraju biti prilagođeni kako bi zadovoljili raznolike potrebe i interese učenika, potičući njihov osobni rast i razvoj.

ODGOJNE DIMENZIJE U ROMANU *IGRA STAKLENIM PERLAMA*

Općeprihvaćeni i laički pogled nalaže da kada se kaže da je netko imao „dobar odgoj“, onda se pod time ne misli samo na to da su roditelji ili druge odrasle osobe dobro promicale nečiji razvoj, nego su i prilike nečijega djetinjstva u cjelini toga razvoja bile povoljne; obitelj, mjesto stanovanja, krug prijatelja itd. Tako shvaćeni odgoj podrazumijeva ne samo to kako su se pojedini odrasli ljudi uistinu ophodili s djetetom, već i ukupnost utjecaja kojima je dijete bilo izloženo u svojoj socio-kulturnoj sredini (Giesecke, 1993).

Kroz socio-kulturnu sredinu, dijete upija informacije o društvu, vjerovanjima, običajima i ponašanjima. Obitelj ima važnu ulogu u direktnom odgoju, ali vanjski utjecaji poput vršnjaka, obrazovnog sustava, medijskih sadržaja i šire kulture također oblikuju djetetovu percepciju svijeta. Ona može utjecati na djetetovu percepciju sebe, drugih ljudi, vrijednosti, prihvatljivog ponašanja i načina na koji se nosi s izazovima. Stvaranje poticajnog i podržavajućega okruženja ključno je za razvoj djeteta u samostalnu, odgovornu i empatičnu osobu. Navod koji se nalazi na početku romana predstavlja kritiku iskrivljenim idealima i očekivanjima kojima su ljudi izloženi, a što ukazuje na postojanje društvenih i kulturoloških normi koje oblikuju ljude i utječu na njihov identitet. Ideja da se ljudi oblikuju ili transformiraju u „gotov proizvod“ sugerira kako ih vanjski utjecaji, očekivanja ili stereotipi modeliraju prema određenome standardu ili obrascu, umjesto da im se dopusti individualno i autentično izražavanje:

„Nas današnje ne zanima ni patologija ni obiteljska povijest, ni nagoni život, ni probava ili nesаница nekog junaka; čak nam nije osobito važna njegova duhovna pretpovijest, njegov odgoj, predmeti koje je sam birao za studij, lektira koju je najviše volio i slično. (...) Kod junaka, dakle, kod tih doista uzornih ljudi, zanimanje za osobu, za ime, za lik i kretnje čini nam se dopuštenim i prirodnim (...) Omiljeni sadržaji ovih napisa bile su anegdote iz života čuvenih muškaraca i žena i njihova korespondencija, a nosili su naslove kao ‘Friedrich Nietzsche i ženska moda oko 1870.’ ili ‘Najmilija jela skladatelja Rossinija’ ili ‘Uloga kućnih psetanca u životu velikih kurtizana’ i tome slično“ (Hesse, 2006: 16).

Ono što se apostrofira kao problematično jest da se davanjem prednosti nevažnim informacijama ne može sustavno oplemenjivati duh, odnosno naše unutarnje *Ja*. Sasvim je razumno za očekivati da se izgradnji duha ne može olako pristupiti stoga igra staklenim perlama predstavlja metaforu u borbi protiv negativnih vanjskih utjecaja. Ova igra nije namijenjena jednostavnom rješavanju ili površnom prihvaćanju, već sadrži duboka i temeljna znanja iz glazbe i matematike. Njezina bit leži u dvostrukom značenju – s jedne strane predstavlja proces odgoja, oblikovanja i formiranja likova kroz igru, omogućavajući protagonistu i čitateljima da razvijaju svoje sposobnosti, vještine i karakterne osobine kroz sudjelovanje u njoj. S druge strane nosi sa sobom znanja i lekcije iz glazbe i matematike koje su važne za obrazovanje i razvoj likova, ali i čitatelja. U svojoj biti nosi dvostruko značenje – *igra* kao odgoj i *igra* kao znanje. Igra je pojava koja je duboko ukorijenjena u razvoju i evoluciji vrsta. Kroz evoluciju, vidimo tendenciju prema sve dužem djetinjstvu kod mnogih vrsta, a to duže djetinjstvo omogućuje učenje i razvoj različitih vještina. Osim toga, igra omogućuje eksperimentiranje s različitim ulogama, ponašanjima i situacijama, jer putem nje mladi imaju priliku razviti svoje sposobnosti i vještine koje će im pomoći u snalaženju u različitim okolnostima i izazovima s kojima se susreću. Stoga, igra nije samo zabava; ona je ključni mehanizam koji omogućuje razvoj potrebnih vještina za opstanak i prilagodbu u okolini (Duran, 2001).

Hesseova perspektiva o ljudskoj individualnosti i odgovornosti za vlastite postupke ističe važnost osobnog razvoja i autonomije. Smatra da je čovjek u mogućnosti preuzeti kontrolu nad životom unatoč brojnim utjecajima iz okoline. On naglašava da, iako smo pod snažnim utjecajem različitih faktora poput obitelji, škole, knjiga i prijatelja, ta vanjska utjecanja ne bi trebala potpuno definirati naš identitet. Umjesto toga, Hesse potiče ideju da je moguće pronaći svoje pravo *Ja*, svoju jezgru, kroz introspekciju i samopromišljanje. Prema Hesseovu mišljenju, otkrivanje vlastite suštine zahtijeva duboku introspekciju i samospoznaju, gdje osoba istražuje svoje vrijednosti, snove, strahove i ciljeve. U suštini, Hesse zagovara ideju da je moguće pronaći vlastitu istinu i autentičnost unutar sebe, čak i usred mnogobrojnih vanjskih utjecaja. To donosi ideju o osobnoj odgovornosti za vlastiti život i postupke, potičući pojedinca preuzeti kontrolu nad svojim putem prema vlastitom istinskom identitetu (Jerotić, 1976).

Kroz radnju pratimo život protagonista Josefa Knechta u razdoblju od ka-

snoga djetinjstva do pune zrele dobi. Čovjek se odgaja svjesno, planski i sustavno (Vukasović, 1999), a za brigu o djetetovome odgoju ponajprije su zaduženi roditelji: „Dakle, tu je najprije obitelj, vrhovna sila životu mladog čovjeka, priznavao je on ili ne“ (Hesse, 2006: 267).

Ne treba zaboraviti da postoje i ona djeca čiji roditelji nisu bili u mogućnosti odgajati ih pa su brigu za njih preuzeli domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te škole:

„O podrijetlu Josefa Knechta nismo uspjeli ništa saznati. Poput mnogih drugih đaka elitnih škola on je ili rano izgubio roditelje ili ga je Odgojno poglavarstvo izbavilo iz loših prilika i posvojilo. U svakom slučaju, bio je pošteđen sukoba između elitne škole i roditeljske kuće, koji je mnoge druge njegova soja u mladenačkim godinama opterećivao i otežao im pristup Redu, i koji ponekad vrlo nadarene mlade ljude zna preobraziti u ljude teške i problematične naravi“ (Hesse, 2006: 41).

Kroz domski odgoj, roditelji i članovi obitelji pružaju podršku djetetu u njegovome svakodnevnom životu što uključuje osiguravanje fizičke sigurnosti, pružanje prilika za učenje, podržavanje emocionalnog razvoja, poticanje socijalnih vještina te poticanje interesa i hobija koji odgovaraju djetetovim talentima i sklonostima. Osim toga, domski odgoj obuhvaća i postavljanje granica, učenje vrijednostima, usvajanje obiteljskih običaja i tradicija te pružanje modela ponašanja koji utječu na formiranje djetetove osobnosti. Cilj je da se kroz domski odgoj stvori okolina koja podržava sve aspekte djetetovog razvoja kako bi ono postalo cjelovita i uravnotežena osoba (Rosić, 2001):

„Jedan od njegovih školskih drugova navodno je poslije tvrdio da je Knecht za četiri godine u Eschholzu samo jedan jedini put bio kažnjen (isključenje s tjednog izleta), i to zato što je tvrdoglavo odbijao da oda ime druga koji je bio počinio nešto što je bilo zabranjeno. Ta anegdota zvuči vjerodostojno“ (Hesse, 2006: 60).

S obzirom na to da nije odrastao u roditeljskome domu, Knecht je bio primoran osamostaliti se, što se u mladenačkim godinama pokazalo korisnim:

„Uostalom, život u internatu za Knechta nije bio ništa novo; uklopio se bez muke“ (Hesse 2006: 59).

Usmjeren, nenametljiv, odgovoran i istrajan, Knecht pribjegava kontaktu u malim skupinama, ponajviše dijadama. Meštrov odgoj mladoga Knechta primjer je odgoja koji nadilazi tradicionalnu definiciju obitelji i uloge roditelja. Meštrova uloga kao odgojitelja, učitelja i prijatelja Knechta ističe kako kvaliteta odgoja ne mora nužno proizlaziti iz biološkoga roditeljstva. Umjesto toga, važan je kontekst odgoja i kvaliteta podrške koju dijete prima od osoba u njegovome okruženju. Meštrov odgojni utjecaj na Knechta bio je temeljen na mentorstvu, poticanju razmišljanja, razvoju vlastitosti i poticanju rasta osobnosti. Ova dinamika između Meštra i Knechta jasno pokazuje da obitelj može biti šira od samog biološkog okvira, ako se odgoj obavlja s ljubavlju, poštovanjem i ako se pruži podrška u razvoju osobnosti i talenata djeteta ili mlade osobe. Hesseov prikaz Meštra kao ključne figure u odgoju Knechta naglašava da je bitno tko preuzima ulogu odgojitelja ili mentora te kako ta osoba obavlja tu ulogu. To širi koncept obitelji i odgoja, ističući da kvalitetan odnos i podrška mogu doći iz različitih izvora (Zloković, Čekolj, 2018). Svjesnost roditelja o važnosti prilagodbe odgojnih metoda i pristupa sukladno suvremenim i budućim potrebama djece je važno za uspješan razvoj mladih generacija.

Svijet se neprestano mijenja, tehnologija napreduje, društvo se transformira i nove vještine postaju sve važnije. U tom se kontekstu očituje roditeljska uloga u prilagodbi odgoja kako bi podržali djecu u stjecanju vještina potrebnih za uspjeh u budućnosti. To može uključivati promjene u pristupima odgoju kao što su poticanje kreativnosti, razvoj digitalnih vještina, učenje održive prakse, poticanje emocionalne inteligencije i prilagodljivosti te potpora u razvoju analitičkog razmišljanja i rješavanja problema. Osviješteni roditelji prepoznaju da su neke tradicionalne metode odgoja možda zastarjele ili neadekvatne za suvremeni svijet. Oni su spremni učiti, prilagođavati se novim spoznajama i pristupima te istraživati nove načine podrške razvoju djece. Važno je da roditelji budu otvoreni za nove ideje i pristupe te surađuju s odgojno-obrazovnim institucijama kako bi zajedno podržali djecu u stjecanju vještina i znanja relevantnih za njihov uspjeh u budućnosti. Svakako, ključno je da prilagodba odgojnih metoda bude uravnotežena i temeljena na istraživanju i potrebama djeteta, uzimajući u obzir kako sadašnjost, tako i budućnost u kojoj će se ono razvijati (Potočnjak, 1986),

a Meštrov pristup prema Knechtu sjedinjuje komponente animatora, komentatora i terapeuta. Animatorski se doprinos očituje u tome što se bez dobre animacije poučavanje ne može transformirati u učenje i samoodgoj. Komentatorska linija odnosi se na odgajateljev visok stupanj empatijskih i komunikacijskih sposobnosti dok se terapijsko postiže tezom po kojoj se svakoga, sasvim i svemu može naučiti. Svaka osoba ima svoje jedinstvene potrebe i način apsorpcije informacija te prilagođeni pristup može biti ključan za uspješan proces učenja i razvoja (Potočnjak, 1986). Dakle, kombinacija animacije kao alata za dinamično učenje, visokih empatijskih i komunikacijskih vještina odgojitelja te prilagođenog pristupa u učenju može imati značajan doprinos u procesu odgoja, učenja i čak terapije (Rosić, 2001):

„Nigdje se dvojica ljudi ne mogu lakše sprijateljiti nego pri muziciranju. To je tako lijepo. Nadam se da ćemo ostati prijatelji, ti i ja“ (Hesse, 2006: 48). (...) „Magister je dolazio barem jednom svaka dva do tri mjeseca u Eschholz, posjećivao i nadzirao satove glazbe“ (...) „Često bi s njim sjedio (Knecht) po cio sat u nekoj od vježbaonica za glasovirom i prolazio s njim djela njemu omiljenih skladatelja ili kakav primjer iz starih vježbi skladanja“ (Hesse, 2006: 63) (...) „Ako želiš, možeš mi jednom godišnje napisati pismo, posebice o napretku svojih studija glazbe. Neka ti nije zabranjeno kritizirati tvoje učitelje, ali na to polažem manje važnosti“ (Hesse, 2006: 74).

Srednjoškolsko obrazovanje predstavlja vrijeme istraživanja i eksperimentiranja, ponajprije vrijeme kada mladi ljudi stvaraju svoj identitet i istražuju različite aspekte života. U toj se fazi Knecht upoznaje s Pliniom Designioriom, koji je na prvi pogled njegova karakterna suprotnost. Međutim, daljnjim kontaktom otkrivaju da dijele mnoge sličnosti. Ova dinamika prikazuje kako su prva razmišljanja o nekome često površna i kako istinsko upoznavanje može otkriti dublje povezanosti. To također ilustrira kako ljudi mogu rasti i razvijati se kroz međusobni utjecaj i interakciju, ne samo kao pojedinci, već i kao dio društvenog tkiva. Razvoj u srednjoj školi nije samo individualni proces, već i društveni. Kroz interakcije s drugima, osobito s ljudima koji se na prvi pogled čine suprotnima, pojedinac može proširiti svoje vidike, razumijevanje i empatiju. Ovaj razvoj društvene dimenzije

osobnosti naglašava koliko su međuljudski odnosi i interakcije važni za formiranje identiteta:

„Plinio je na svoje iznenađenje morao doživjeti da mu ovaj izmakne i ne odgovori; ni poziv nije prihvatio; to je opet izazvalo starijega, i on se od toga dana počeo truditi oko šutljiva Josefa; spočetka, dakako, samo iz taštine, a poslije ozbiljno, jer je tu naslutio protivnika, možda budućeg prijatelja, možda suprotno“ (Hesse, 2006: 84).

Prijateljstvo je duboko osobni odnos između pojedinaca koji se temelji na povjerenju, podršci, empatiji i razumijevanju te se ono razvija kroz zajednička iskustva i međusobno razumijevanje. Temelji se na uzajamnosti, povjerenju, podršci i empatiji. Popularnost, s druge strane, temelji se na percepciji drugih prema pojedincu. Važno je napomenuti da popularnost ne isključuje prijateljstvo, ali nije isto što i prijateljstvo (Klarin, 2006). Stvaranje dobrih veza s obitelji i prijateljima čovjeku pomaže kako bi bio sretnija, zadovoljnija i mirnija osoba. Jedan od najboljih načina za izgradnju odnosa jest zajedničko provođenje vremena, a osobine kao što su poštenje, brižnost, suradnja i poštovanje pomažu nam da budemo bolji prijatelji i članovi obitelji (Popović, 2008):

„Knecht već je za vrijeme školovanja, posebice u razdoblju svoga suparništva s Pliniom Designorijem, često doživljavao da su ga mnogi vršnjaci, a još više neki od mlađih drugova ne samo voljeli i željeli njegovo prijateljstvo, nego i težili za tim da im on upravlja, da ga mogu pitati za savjet, da dopuste da na njih utječe, a to se iskustvo odonda češće ponavljalo“ (Hesse, 2006: 109).

Dijete uči o ponašanju i društvenim normama promatranjem i interakcijom s odraslima. Modeliranjem prikladnih oblika ponašanja, odrasli pomažu djeci razvijati svoje vlastite socijalne vještine, empatiju, moralne vrijednosti i razumijevanje društvenih očekivanja (Juul, 1996). Učitelji imaju ključnu ulogu u oblikovanju ne samo intelektualnoga, već i emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta. Duhovna uloga učitelja ogleda se u sposobnosti oblikovanja osobnosti i karaktera djeteta. Osim prenošenja znanja, učitelji imaju priliku poticati razvoj moralnih vrijednosti, kritičkoga razmišljanja,

empatije, suradnje i samopoštovanja kod djece. Njihova sposobnost oblikovanja okoline u učionici, poticanja radoznalosti, potpore i inspiracije može imati dugoročan utjecaj na formiranje budućih generacija. Stoga, duhovna uloga učitelja nije samo o prenošenju znanja, već i o oblikovanju karaktera, poticanju razvoja pozitivnih vrijednosti i podršci cjelovitom razvoju djeteta kao individualca i društvenog bića (Ledić, 1999). Meštar je, gledajući njegovo zvanje, ujedno i učitelj i pedagog te, kao što brine o Knechtovom napretku u učenju, mora obraćati pažnju i na njegovo vladanje i stajališta, osobni i društveni razvitak i individualne potrebe. Kvalitetna škola zahtijeva kvalitetne nastavnike koji su motivirani, stručni i posvećeni svojim učenicima. Njihova uloga u poticanju učenja, razvoju vještina i pružanju podrške ne može se precijeniti. Smanjenje obvezatne domaće zadaće može biti korisno jer prevelika količina zadaća može stvoriti stres kod učenika i ograničiti vrijeme koje provode u drugim važnim aktivnostima izvan škole. Umjesto toga, istaknuti važnost rada u razredu može potaknuti interaktivno učenje, grupne projekte i suradničke aktivnosti koje potiču razvoj vještina komunikacije, suradnje i kreativnosti. Također je važno naglasiti važnost samostalnoga rada učenika na sebi. To uključuje razvoj samostalnosti, samodiscipline, istraživačkog duha i osobnog rasta. Podržavanje učenika da samostalno istražuju teme koje ih zanimaju ili da razvijaju vještine koje su im bitne može imati dugoročan pozitivan utjecaj na njihov akademski i osobni razvoj (Kyriacou, 1995).

Balansiranje između rada u razredu, smanjenja obvezatne domaće zadaće i poticanja samostalnog rada kod učenika može stvoriti poticajno okruženje za učenje, omogućujući im da razvijaju širok spektar vještina potrebnih za uspjeh u školi i izvan nje (Glasser, 2005). Istraživanja su pokazala da se percepcija adolescencije mijenja. Ranije se smatralo da je adolescencija izrazito turbulentno razdoblje obilježeno konfliktima, impulsivnošću i dramom. Međutim, nova saznanja sugeriraju da ta percepcija može biti prenapuhana i nije nužno toliko dramatična. Istraživanja su pokazala da većina adolescenata prođe kroz tu fazu s minimalnim problemima. Većina tinejdžera uspješno se prilagođava promjenama, stječe nove vještine i rješava izazove s kojima se suočava. Fokus na podršku, razumijevanje i pružanje alata za nošenje sa stresom i izazovima može biti ključan za pozitivan razvoj adolescenata (Klarin, 2006):

„(...) bilo mu je (Knechtu) posve beznačajno hvale li ga studenti u svom ogovaranju kao čudnu zvjerku ili mu se rugaju kao skorojeviću i štreberu. Ono što je za nj bilo važno, bio je samo njegov studij, sad već posve usredotočen na Igru“ (Hesse, 2006: 120).

Srednjoškolsko obrazovanje priprema učenike za ulazak na tržište rada. Kroz praksu, teorijsko znanje i vještine specifične za određene poslove ili sektore, školuje se radna snaga, spremna odmah pridonijeti različitim industrijama (Vrcelj, 2018). Postojeći okviri i pravila često pružaju stabilnost i red, ali isto tako mogu ograničiti kreativnost i inovativnost. Kreativnost, često, zahtijeva pomak izvan uobičajenih granica, propitivanje *statusa quo* i razmišljanje izvan utvrđenih normi.

Biti poslušan i pristojan može stvoriti stabilno okruženje, ali istovremeno može suziti prostor za iskazivanje kreativnosti jer se često očekuje sukladnost s postojećim pravilima i normama. Kreativnost se često rađa iz izazova, sumnji, pa čak i nekonvencionalnog razmišljanja. Ponekad je potrebno izazvati autoritete, propitivati dokazane činjenice i općeprihvaćene istine kako bismo potaknuli kreativnost. Međutim, to ne znači da se kreativnost uvijek protivi pristojnosti ili poslušnosti. Umjesto toga, ona može proizlaziti iz sposobnosti promišljanja izvan okvira, postavljanja novih pitanja i traženja novih perspektiva unutar granica koje su postavljene. Stvaranje balansa između pridržavanja pravila i normi te sposobnosti propitivanja i izazivanja postojećih okvira može omogućiti kreativnosti da procvjeta (Cvetković Lay, 2008). Knechtov odgoj zasniva se na uvažavanju Herbartovih pet praktičnih ideja za odgoj iz 1808. godine; ideja unutarnje slobode koja se odnosi na autonomiju pojedinca i sposobnost donošenja vlastitih odluka neovisno o vanjskim ograničenjima, zatim ideja savršenstva koja predstavlja težnju prema idealima, ideja dobrohotnosti odnosno sklonost prema dobru i želja za pomoći drugima, ideja prava ili zakonski priznato pravo na slobodu te ideja prikladnosti koja odgovara određenim standardima ili očekivanjima u određenoj situaciji (König, Zedler, 2001).

„(...) s napredovanjem na svim područjima mikrokozmosa Igre porasla je, dakako, njegova sposobnost poimanja i njegov senzibilitet za sve što je u Igru problematično (...) Uza svoju veliku nadarenost za glazbu i za Igru staklenim perlama, naslućivao je u sebi

i druge snage, stanovitu unutrašnju nezavisnost (...) a ta sila, ta nezavisnost, ta njegova samovolja, nije bila samo jedna njegova crta. Ta crta nije bila usmjerena i djelotvorna samo prema unutra, djelovala je i prema van“ (Hesse, 2006: 120).

U Njemačkoj se nakon 1871. godine odvija proces razvoja pravne i kulturne države koja u sve većoj mjeri priznaje i omogućava ostvarivanje ličnosti pojedinca i njegovo pravo na slobodan razvoj (Tillmann, 1994). U Weimarskoj Republici (1918. – 1933.) zadržavale su se konfesionalne škole – no samo prividno, jer su kršćanske svjetonazorne grupe (npr. socijalisti) bile spriječene u tomu da u željenoj mjeri ustanove svoje „svjetovne“ škole. Teorijske osnove koje su odgovarale konfesionalnim školama bile su usidrene u „normativnoj pedagogiji“, koja je normativne premise dotične crkve uzimala kao polazište za svoje teorijske i praktične koncepte. Tek je duhovno-znanstvena pedagogija, razvijena u weimarsko doba, utemeljila suvremenu odgojnu znanost (Giesecke, 1993). Parsons dokazuje obrazac strukture javnoga odgoja u školama; najprije kao opisivanje značajki razreda u osnovnoj školi, što podrazumijeva početnu jednakost učenika, zajedničke zadatke, polarizaciju između odraslih i skupine učenika, sistematski proces ocjenjivanja vrijednosti i sl. (Tillmann, 1994).

OBRAZOVANJE U ROMANU *IGRA STAKLENIM PERLAMA*

Knecht je melankolik, ali izrazito dosljedan učenik koji je pokazao predanost u glazbi, jeziku i socijalizaciji. Njegov utjecaj na kolege bio je jednak onomu koji je Meštar ostavio na njega, no Meštar se kod njega treba iskazati kao mentor-supatnik, pokazujući, međutim, kako se s bolovima i tegobama života izlazi na kraj uz pomoć humora i unutarnje djelatne snage (Carlgren, 1991).

Ante Bežen (2008) za mentorsku nastavu navodi da je ona vrlo bliska problemskoj, a a razlika proizlazi iz toga što je uloga učitelja smanjena i svodi se samo na povremene konzultacije s učenikom. Pretpostavlja visok stupanj samodiscipline, sposobnosti te intelektualnog angažiranja učenika i stoga se primjenjuje u srednjem obrazovanju i na sveučilišnom studiju.

Ewald Terhart (2001) govori o Dimenziji „susreta s predmetom“ kao od-

govornom metodičkom djelovanju nastavnika, koje se u podjednakoj mjeri usmjerava na subjektivnu i objektivnu stranu iz razloga što se obje instance, dakle subjekt i objekt učenja, razvijaju u uzajamnom dodiru, a što za rezultat ima obrazovanje i evoluciju/inovaciju.

Termin „škola“ dolazi od grčke riječi *shole*, koja je označavala pauzu između aktivnosti u antičkim atenskim gimnazijama odnosno omogućavala je učenicima vrijeme za različite aktivnosti poput samospoznaje, diskusija ili promatranja, usmjerene prema razvoju osobnosti (Mušanović, 2011). Za sličnu je svrhu osmišljena i Igra staklenim perlama: „Igra u početku nije bila ništa drugo do duhovit oblik vježbe pamćenja i kombiniranja, među studentima i glazbenicima, a igrala se – kako smo rekli – u Engleskoj i Njemačkoj, još prije nego što je ‘otkrivena’ na visokoj glazbenoj školi u Kölnu, gdje je dobila ime što ga i danas nosi“ (Hesse, 2006: 26).

Termin „obrazovanje“ nosi duboko utemeljenje u njemačkoj kulturi i intelektualnom nasljeđu, a razvio se u njemačkom neohumanizmu (Giesecke, 1993). Igra i obrazovanje dijele ključne principe i vještine koje pomažu u razvoju učenika ili igrača kao cjelovite osobe. Korištenje sposobnosti pamćenja omogućuje učenicima upamtiti informacije, koncepte i vještine važne za igru ili obrazovanje. Kombiniranje, tj. sposobnost povezivanja informacija ili ideja, omogućuje stvaranje novih spoznaja i rješavanje problema. Debatiranje ili argumentacija potiče kritičko razmišljanje, razumijevanje više perspektiva i izgradnju vlastitoga stava ili mišljenja što je ključno za obrazovanje jer potiče analitičko razmišljanje i razvoj sposobnosti artikuliranja svojih ideja. Učenje je kontinuirani proces koji obuhvaća prikupljanje novih znanja, vještina i iskustava. Sposobnost učenja omogućuje prilagodbu novim informacijama i promjenama u okruženju, što je ključno kako za igru tako i za obrazovanje. Oba područja imaju svoja pravila, procedure i vještine koje se koriste kako bi se postigli ciljevi. Igra može koristiti principe poput strategije, suradnje ili rješavanja problema, dok obrazovanje može uključivati strukturirane metode učenja, evaluaciju znanja i primjenu u praksi.

„Ta pravila, znakovni jezik i gramatika Igre neka su vrsta visoko razvijena tajnog jezika u kojemu su djelomice sadržane različite znanosti i umjetnosti, ali poglavito matematika i glazba (odnosno znanost o glazbi), i kojim se sadržaji i rezultati gotovo svih znanosti mogu izraziti i postaviti u međusobne odnose. Prema tome, Igra

staklenim perlama igra je sa svim sadržajima i vrednotama naše kulture, ona se njima igra kao što se, u razdobljima u kojima su cvjetale umjetnosti, možda neki slikar igrao s bojama svoje palete“ (Hesse, 2006: 12).

Pravila Igre bliska su dvjema vrlo važnim polovima pedagogije; matematici u kontekstu mjerljivosti, logike i analitičkog razmišljanja. U pedagogiji, istraživanja koja uključuju analizu brojčanih i nebrojčanih podataka omogućuju dublje razumijevanje stavova sudionika, čime se otvaraju vrata novim spoznajama i pristupima (Mužić, 1979). Glazba može premostiti granice između strukturiranih oblika i potpune slobode izraza. Ona je apstraktna, otvorena za interpretaciju i sposobna komunicirati emocije i osjećaje na način koji riječi često ne mogu. Upravo zbog te fleksibilnosti, glazba može poslužiti kao sredstvo koje doprinosi razvoju jedinstvenih osobnosti. Svako ljudsko biće ima svojstveni način percipiranja glazbe te način na koji ju doživljava. Kroz glazbu ljudi mogu izraziti svoju individualnost, istraživati emocije i stvarati veze s drugima na dubljim razinama. U kontekstu odgoja ili poučavanja, glazba može biti snažan alat za prilagođavanje. Svako dijete ili pojedinac ima svoj jedinstveni način učenja i razumijevanja svijeta oko sebe. Korištenje glazbe u obrazovanju može omogućiti prilagođavanje različitim stilovima učenja, potaknuti kreativnost, poticati raznolikost i poštovanje prema različitostima. Glazba također može potaknuti razumijevanje empatije i osjećaja, potičući osobni razvoj i socijalnu interakciju.

„Pri tom se unutar toga čvrstog ustrojstva, odnosno – da bismo slijedili sliku – unutar složenog mehanizma tih divovskih orgulja, igraču pojedincu pruža cijeli jedan svijet mogućnosti i kombinacija, a gotovo je nemoguće da su između tisuću ispravno izvedenih igara i samo dvije nalik jedna drugoj osim površno. Kada bi se jednom i dogodilo da slučajno dva igrača isti uži izbor tema učine sadržajem svoje igre, izgledale bi te igre i odvijale se posve različito, prema načinu mišljenja, karakteru, raspoloženju i virtuoznosti igrača“ (Hesse, 2006: 12-13).

„Kao i svaka velika ideja, ona zapravo nema početka, nego je upravo kao zamisao vazda postojala“ (Hesse, 2006: 13). Važno je uočiti paralelu između igre i pedagogije, posebice u smislu razvoja pedagogije kao znanosti koja je

nastala i oblikovala se tijekom vremena. Pedagogija je postojala kao koncept i praksa kroz povijest, no kao disciplina s definiranom metodologijom, teorijom i praksom započela se oblikovati tijekom 18. stoljeća, pri čemu je Johann Friedrich Herbart imao značajnu ulogu. Proces socijalizacije uključuje prijelaz iz primarne faze, koja se odvija u ranom djetinjstvu u obitelji u sekundarnu fazu socijalizacije, koja obuhvaća širu društvenu interakciju, uključujući školu i druge okoline. Primarna faza socijalizacije odvija se u ranim godinama kroz interakciju s obitelji, članovima uže i šire obitelji te pruža temelje za daljnji socijalni razvoj. Ovdje se uče osnovne društvene vještine, norme, vrijednosti i očekivanja. Sekundarna faza socijalizacije, koja se događa u školi i širem društvenom kontekstu, predstavlja proširenje društvenih interakcija. Ovo okruženje obuhvaća učitelje, školsko osoblje i vršnjake te pruža priliku za učenje društvenih normi, prilagodbu pravilima i očekivanjima te razvoj složenijih socijalnih vještina kao što su suradnja, empatija i komunikacija. Učenik treba prijeći iz privatne obiteljske sfere u javnu sferu školskoga okruženja kako bi razvio sposobnosti prilagodbe različitim socijalnim situacijama. Tranzicija između primarne i sekundarne faze socijalizacije omogućuje učenicima da se prilagode društvenim normama, izgrade odnose te razvijaju svoj identitet i ulogu unutar šire zajednice (Gudjons, 1994). Ukoliko se učenik ne uspije prilagoditi novim društvenim okolinama i normama u školi utoliko može imati probleme u interakciji s drugima, osjećati se isključenim ili socijalno izoliranim, što će se negativno odraziti na motivaciju za učenjem, suradnjom s vršnjacima i učiteljima te u konačnici na školski uspjeh. Važno je osigurati podršku i resurse za učenike koji se suočavaju s poteškoćama u prilagodbi na nove socijalne situacije, a što se može ostvariti uključivanjem dodatne podrške u školi, mentorskim programom, savjetovanjem ili prilagođenim pristupom obrazovanju kako bi se olakšao taj socijalni prijelaz. Socijalna integracija i uspjeh u društvenim interakcijama unutar škole ključni su za opći školski uspjeh i dobrobit učenika te mogu imati dugoročan utjecaj na njihov akademski i osobni razvoj.

„Ali prijelaz iz običnih domaćih škola u škole Kastalije većini izabranih ipak pada teže nego što su zamišljali, i mnogima donosi neočekivana razočarenja. Za one đake, koji su u roditeljskom domu bili sretni i voljeni, prijelaz nadasve znači vrlo težak oproštaj i odricanje, pa se i događa, posebice u prvim dvjema elitnim godinama,

da znatan broj đaka bude vraćen, ne zbog nedostatka darovitosti i marljivosti, nego zbog nesposobnosti đaka da se pomire s internatskim životom i s mišlju da će veze s obitelji i domovinom ubuduće sve više popuštati te da će oni naposljetku poznavati i poštivati jedino pripadnost Redu“ (Hesse, 2006: 53-54).

Didaktika, kao znanost koja proučava proces podučavanja, potječe od grčkog glagola *didaskhein*, označavajući prijenos znanja od učitelja prema učeniku. Sustav obrazovanja obuhvaća niz faza, započinjući predškolskim odgojem, nastavljajući kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje (koje se dalje može podijeliti na gimnazije, strukovne ili umjetničke škole) te nadalje na visokim učilištima. Sustav kakav danas poznajemo pruža osnovno obrazovanje širokoj populaciji. Prva teorija didaktike, koju je izložio Jan Amos Komensky u djelu *Velika didaktika* (1632), istaknula je da je čovjek po svojoj prirodi predodređen za tri stvari: obrazovanje, razvijanje karaktera i religioznost. Ova teorija naglašava važnost obrazovanja, etike i duhovnosti kao temelja ljudskog razvoja (Pranjić, 2005). Prikaz Knechtova obrazovanja započinje osnovnoškolskim obrazovanjem:

„Knecht je tada morao imati oko dvanaest ili trinaest godina, bio je učenik gimnazije u gradiću Berollingenu na rubu Zaberwalda, za koji se pretpostavlja da mu je bio rodnim mjestom. Dok je dječak već duže vrijeme bio stipendist latinske škole, učiteljski kolegij, a posebno zdušno učitelj glazbe, dvaput su ga ili triput bili preporučili vrhovnom Poglavarstvu za prijem u elitne škole, ali on o tome nije ništa znao niti je imao ikakvih susreta s elitom, čak ni s Meštrima vrhovnog Odgojnog poglavarstva. Tada mu je učitelj glazbe (u to je vrijeme učio violinu i lutnju) priopćio da će uskoro u Berollingen možda doći Meštar glazbe radi provjere glazbene nastave u školi, pa neka Josef marljivo vježba kako bi sebi i svom učitelju prištedio neugodnosti“ (Hesse, 2006: 43-44).

Stipendija i preporuke koje je dobio ukazuju na to da je bio prepoznat kao darovit učenik, zbog svojih izvanrednih sposobnosti, talenta i/ili postignuća. Darovitost se može očitovati u različitim područjima, od akademskih disciplina do umjetnosti, sporta ili društvenog angažmana. U kontekstu

školovanja, daroviti učenici često pokazuju izuzetne rezultate, brzo uče i izdvajaju se u određenim područjima (Cvetković-Lay, 2008: 15). Meštar je uvidio Knechtovu darovitost te mu je uputio pozivnicu u elitnu srednju glazbenu školu:

„Pokraj ili iznad ovih škola (državnih) odvija se nastava u elitnim školama, u koje se pokusno primaju đaci izuzetnog talenta i karaktera. Za pristup ne postoje ispiti, nego elite čak biraju njihovi učitelji prema vlastitoj procjeni te ih preporučuju vlastima u Kastaliji. (...) Uglavnom se posljednji tečaj elitne škole završi u dobi od dvadeset dvije do dvadeset pet godina, i to primanjem u Red“ (Hesse, 2006: 54-55).

Postavka romana daje dvostruki pristup obrazovanju te su prikazani različiti učenički putevi nakon osnovnoškolskoga obrazovanja. Državne škole, kakve su uobičajene, pružaju standardno obrazovanje koje većina učenika pohađa. S druge strane, elitne škole, poput gimnazija s pojačanim strukovnim programom, nude napredni program koji je prilagođen nadarenim učenicima. Ove škole fokusirane su na određena područja znanja ili interesa, pružajući učenicima intenzivnije obrazovanje ili više resursa za istraživanje područja koja ih posebno zanimaju. Ovakav pristup omogućuje im da obrazovanje prilagode svojim interesima, potrebama i afinitetima. Ukidanje granica između standardnih i elitnih škola može omogućiti svim učenicima pristup naprednijem obrazovanju i resursima koji će podržati njihov osobni razvoj, bez obzira na njihove početne sposobnosti ili interese:

„(...) u eliti nije bilo sve u učenju i stručnim svjedodžbama. Težilo se za višim ciljevima odgoja i umjetnosti pred kojima je mnogi đak posustao. Dakako, u sustavu od četiriju velikih elitnih škola, s brojnim odjelima i ograncima, bilo je mjesta za mnoge talente, pa se neki marljivi matematičar ili filolog, ukoliko je doista bio nadaren za znanstveni rad, nije morao osjećati ugroženim ako mu je nedostajalo dara za glazbu ili filozofiju“ (Hesse, 2006: 54).

Rasprava između elitnih škola i državnih škola s težištem na kritici državnih škola zbog nedostatka poticanja kreativnosti i individualnoga razvoja

često je središnja tema rasprava u kontekstu obrazovanja. Elitne (privatne) škole imaju reputaciju pružanja naprednijeg obrazovanja i prilika za razvoj nadarenosti kod učenika. One se često fokusiraju na poticanje kritičkog razmišljanja, istraživanja i razvoja individualnih talenata. S druge strane, državne škole percipiraju se kao institucije koje se previše usredotočuju na usvajanje kurikuluma i pripremu učenika za rad u industriji.

Kritike državnih škola često se usredotočuju na njihovu sposobnost da prilagode obrazovanje individualnim potrebama učenika, podržavajući kreativnost, razmišljanje izvan okvira i razvoj jedinstvenih talenata. Umjesto toga, mogu biti usmjerene na pružanje standardnog obrazovanja koje može nedostajati individualizaciji i poticanju specifičnih interesa i talenata učenika. Važno je napomenuti da kvalitetno obrazovanje ne bi trebalo biti rezervirano samo za elitne škole. Sve škole bi trebale težiti prilagodbi obrazovanja prema potrebama učenika, poticanju kritičkog razmišljanja i razvoju talenata, bez obzira na njihov status ili vrstu škole koju pohađaju. Svi učenici zaslužuju priliku da razvijaju svoje interese i talente te da se potiče njihov individualni razvoj unutar obrazovnoga sustava:

„Brojne obične škole u zemlji, gimnazije i one ostale, bilo da su humanističkog ili prirodoznanstvenog ili tehničkog usmjerenja, služe pripremanju mladeži – više od devedeset posto svih naših učenika za takozvana slobodna zvanja, te završavaju ispitom zrelosti za pristup u visoke škole, a ondje, na visokim školama, apsolvira se za svaku struku određeni studij. To je normalan, svakome poznati sistem studija, a tu se postavljaju što je moguće stroži zahtjevi i isključuju se oni nenadareni“ (Hesse, 2006: 54-55).

Knecht je odabrao školovanje za učitelja glazbene kulture u srednjoj školi Eschholz. Činjenica da je imao mogućnost daljnjeg obrazovanja nakon završetka te škole sugerira da je bio predan i željan produbiti znanje:

„Započinjajući tako iznutra i rastući do susreta i potvrđivanja između toga unutrašnjeg i vanjskog, ispunjavalo se pozvanje u Josefa Knechta u savršenoj čistoći; iskusio je svaki njegov stupanj, sva blaženstva i sve tjeskobe. (...) Tko prima pozvanje, ne prima samo dar i zapovijed, on preuzima i nešto poput krivice (...)“ (Hesse, 2006: 51-52).

Učitelji imaju izuzetno značajnu ulogu u formiranju osobnosti djeteta i oblikovanju njihovih stavova prema obrazovanju, ali i prema sebi samima. Interakcije učitelja s učenicima mogu imati dubok utjecaj na njihov emocionalni, socijalni i intelektualni razvoj. Pozitivni odnosi, podrška i ohrabrivanje učitelja mogu potaknuti samopouzdanje, motivaciju za učenje i razvoj vještina. Suprotno tome, negativni odnosi, nedostatak podrške ili čak indifereantnost učitelja prema učenicima mogu imati ozbiljne posljedice na njihov razvoj. To može rezultirati gubitkom motivacije za učenjem, smanjenjem samopouzdanja i čak utjecati na njihovu percepciju vlastite vrijednosti. Učitelji imaju moć oblikovati okolinu u učionici, prilagoditi nastavu prema potrebama učenika te ih inspirirati da istražuju, postavljaju pitanja i rastu kao osobe. Njihova sposobnost da prepoznaju individualne potencijale učenika i podrže njihov osobni i akademski razvoj ključna je za stvaranje poticajnog obrazovnog okruženja. Stoga je važno da učitelji budu svjesni utjecaja koji imaju na učenike te koriste svoju moć i resurse kako bi poticali pozitivno okruženje, podržavali individualni razvoj i pružili podršku svakom učeniku u ostvarivanju njihova punog potencijala, a takvo se djelovanje naziva implicitna pedagogija (Mušanović, 2011) ili, kao što se u romanu navodi: „Ono što Meštar uradi, uvijek je više od osobnog“ (Hesse, 2006: 74).

„Kako se Knechtov život, koliko je nama poznato sav odvijao u Kastaliji, onom najtišem i najvedrijem području naše brdovite zemlje što su ga nekoć često nazivali Goetheovim pjesničkim izrazom „pedagoška provincija“, skicirat ćemo posve kratko (...) i opisati čuvenu Kastaliju i strukturu njezinih škola“ (Hesse, 2006: 58).

Arhitektonska struktura srednje škole podsjeća na Partenon, a Kuća Hellas, u kojoj je smješten učenički dom, referenca je na antičku grčku kulturu, obrazovanje ili vrijednosti koje se promoviraju unutar toga učeničkog doma:

„Golemi trg bio je dijelom pokriven travom, dijelom pijeskom, i prekidala su ga samo dva velika plivačka bazena s tekućom vodom. Do bazena silazile su široke niske stube. Na prilazu tome sunčanom trgu stajala je školska zgrada, jedno visoko zdanje, s dva krila od kojih svako s ulazom uokvirenim s po pet stupova“ (Hesse, 2006: 58).

Partenon, hram posvećen Ateni, simbol je visoke kulture i mudrosti pa se njegova referenca može interpretirati kao težnja za visokom razinom obrazovanja i mudrosti unutar škole. Hellas, odnosno Grčka, simbolizirajući mjesto podrijetla klasične obrazovanosti i kulture, može ukazivati na želju za obrazovanjem koje uzdiže vrijednosti i ideale iz grčke povijesti i kulture. Ta kombinacija referenci može označavati obrazovni pristup koji objedinjuje različite aspekte klasičnog obrazovanja u svrhu formiranja sveobuhvatnog i temeljitog obrazovanja iz razloga što se odabranu djecu podučavalo kod kuće i u školama, dok se odabrane usmjeravalo na daljnje izučavanje umjetnosti i retorike (Mušanović, 2011), a sama Grčka, tj. Kastalija predstavlja antipod Rimu odnosno svijetu izvan Kastalije.

U domu ga dočekuje učenik Oskar koji je njegov *paidagogos* odnosno tje-lohranitelj, a koji ga prati u školu i odgovoran je za njegovu prilagodbu u novome okruženju (Mušanović, 2011):

„ – Ja sam Oskar, najstariji u kući Hellas u kojoj ćeš stanovati, i moj je zadatak da ti zaželim dobrodošlicu i uvedem te k nama. U školi te očekuju tek sutra pa lijepo imamo vremena sve malo razgledati, brzo ćeš se snaći. Molim te da me u prvo vrijeme, dok se ne uživiš, smatraš svojim prijateljem i mentorom i svojim zaštitnikom, ako bi te kojom prilikom drugovi možda gnjavili; neki naime misle da nove uvijek treba malo mučiti“ (Hesse, 2006: 58-59).

Kastalija se može usporediti s modernim konceptom srednjoškolskog internata. Slično srednjoškolskom internatu, ovakav prostor integrira sve aspekte potrebne za dnevni život i obrazovanje učenika, ali nadilazi standardne obrazovne ustanove. Prisutnost raznih sadržaja kao što su trgovine, medicinske ustanove te otvoreni prostori za meditaciju i refleksiju potiču cjelovit razvoj učenika. Granica koja dijeli duhovni život od vanjskoga, tehnološkog i zagađenog svijeta sugerira težnju za očuvanjem prostora za kontemplaciju, unutarnji razvoj i duhovnost. Ovakvo okruženje pruža siguran i poticajan ambijent u kojem učenici mogu razvijati svoje unutarnje *Ja*, istraživati vlastite interese i razvijati se kao cjelovite osobe:

„Ondje vani, izvan granica, postojao je jedan svijet, jedan ljudski život, koji je bio u oprečnosti s Kastalijom i njezinim zakonima,

svijet na koji se nije mogao primijeniti njezin poredak i koji se ne može ukrotiti i uzvisiti njezinim mjerama. Knecht je, i te kako, i u vlastitu srcu znao za postojanje toga svijeta. I on je znao za nagne, maštanja i pohote što su protusloveli zakonima kojima je bio podređen, porive koje je tek postupno i uz mnoge muke uspijevao obuzdati“ (Hesse, 2006: 241).

Rimskim vlastima možda nije bilo jasno ili prihvatljivo usmjerenje Kastalijskog Reda prema hermetičnosti i fokusu na izučavanje apstraktnih znanosti. Težnja k apstraktnim znanostima može se doživljavati kao odmak od praktičnih ili konkretnih disciplina, koje su bile cjenjenije, a rimsko društvo naglašavalo je praktične vještine i znanja koja su bila primjenjiva u stvarnome svijetu. Takvo nerazumijevanje ili kritika možda su proistekli iz nesuklađenosti između prioriteta Kastalijskog Reda i onoga što su rimski autoriteti smatrali važnim ili korisnim za društvo u to vrijeme. To bi moglo rezultirati kritikama ili pritiscima na Kastalijski Red zbog njihovih specifičnih fokusa i načina izučavanja znanosti: „Samo, zašto ta dva svijeta naoko nisu živjela u harmoniji i bratstvu jedan kraj drugoga i jedan u drugome, zašto nije bilo moguće oba njegovati i sjediniti u sebi?“ (Hesse, 2006: 89). Rimski poglavari doživljavali su Kastaliju kao izopačenu zbog njezina naglaska na znanstvenim metodama i principima koji su bili suprotstavljeni tradicionalnom shvaćanju ili interpretaciji Božje volje. Konflikt između znanosti i vjere često je bio prisutan u povijesti, a Kastalija, fokusirajući se na znanost, poticala je pristup temeljen na objektivnim metodama istraživanja, što se može činiti suprotstavljeno ili konkurentno vjerskim dogmama. Rimski poglavari vjerojatno su, u skladu s tadašnjim shvaćanjima, smatrali da bi znanost koja stavlja svoje metode i principe ispred vjere mogla biti proturječna ili opasna za tradicionalne vjerske vrijednosti ili društveni poredak koji su smatrali bitnim za stabilnost društva. Ovakav stav mogao je dovesti do stigmatizacije Kastalije kao izopačene ili neprijateljski nastrojene prema vjeri. Dakle, *homo religios* postao je *homo ludens*, *homo creator* i *homo faber*. Dok religija često oblikuje moralne vrijednosti i svjetonazore, škola se usredotočuje na razvoj znanja, vještina i kreativnosti učenika. Pedocentrizam, orijentacija na dijete, naglašava važnost usredotočenja obrazovnih procesa i praksi na potrebe i sposobnosti djeteta, čime se ističe da odgoj treba biti prilagođen individualnim karakteristikama svakog učenika

(Bognar, 2001). Pedocentrizam se odnosi na fokusiranje na osnovne ljudske potrebe svakog pojedinca, posebno djece, kako bi se omogućio zdrav i konstruktivan razvoj. Ovo shvaćanje naglašava da bi društvo trebalo prilagoditi svoje strukture i sustave kako bi se zadovoljile ljudske potrebe, a ne obrnuto. Osnovna pretpostavka pedocentrizma je da bi društvo trebalo biti prilagođeno potrebama pojedinca, a ne da pojedinac treba biti oblikovan po normama ili zahtjevima društva. To se posebno odnosi na djetinjstvo, gdje bi se okruženje trebalo prilagoditi potrebama djece kako bi se osigurao njihov pravilan razvoj. Ideja je da bi društvo trebalo biti inkluzivno i podržavati raznolike potrebe pojedinaca, omogućujući im rasti u zdrave, sretne i produktivne osobe. Generacijski transfer u odgoju i obrazovanju zaista podrazumijeva prenošenje znanja, vještina i vrijednosti s jedne generacije na drugu. To se događa kroz različite uloge, poput onih pedonoma i profesora koji imaju ključnu ulogu u oblikovanju budućih generacija. Njihov zadatak je ne samo prenositi informacije već i poticati cjeloživotno učenje kod učenika, čime se osnažuje njihova sposobnost prilagodbe novim spoznajama i otvaraju se nove perspektive budućim naraštajima (Mušanović, 2011). Sociocentrizam, kao koncept u odgoju, ističe važnost društvenih zadataka i ulogu društva u oblikovanju pojedinca. Ovdje se naglasak stavlja na potrebe i zahtjeve društva te se odgoj smatra sredstvom za oblikovanje pojedinca u skladu s tim zahtjevima. Za razliku od pedocentrizma koji se usredotočuje na individualne potrebe i razvoj pojedinca, sociocentrični pristup promiče ideju da odgoj treba prvenstveno zadovoljiti potrebe društva. To znači da se odgoj usmjerava prema onome što društvo smatra važnim za svoje funkcioniranje ili razvoj. Takav pristup uključuje usvajanje društvenih normi, vrijednosti i vještina koje su relevantne za društvenu koheziju ili potrebe rada. Smatra se da odgoj treba pripremiti pojedinca da se uklopi u društvo, preuzme određene uloge i odgovornosti te doprinese društvenoj zajednici. U tom kontekstu, obrazovanje se često vidi kao sredstvo za pripremu pojedinca za društvenu ulogu koju će kasnije preuzeti, potičući prilagodbu pojedinca normama i očekivanjima društva u kojemu žive (Bognar, 2001).

Završetak prvoga stupnja srednje škole (u Kastaliji) označava prelazak u svijet odraslih. Nailazak na poteškoće nakon završetka prvoga stupnja srednje škole nije neuobičajeno. Mladi se suočavaju s donošenjem važnih odluka o svojoj budućnosti, kao što su odabir daljnjeg obrazovanja, pronalazak posla ili razmišljanje o svojim ciljevima i interesima. Prijelaz u svijet odraslih

također može biti emocionalno izazovan, s pritiscima da se pronade smjer ili postigne uspjeh u novim situacijama. To može biti vrijeme osobnog razvoja, ali i period pun izazova u kojem se mladi suočavaju s očekivanjima društva i samih sebe. Biti svjestan ovih poteškoća i pružiti podršku mladima u ovom prijelaznom razdoblju važno je za njihov uspješan ulazak u svijet odraslih i daljnji razvoj:

„Oproštaj od Eschholza značio je jasan rez u Knechtovu životu. Koliko je dotada živio u sretnu djetinjstvu, u dobrovoljnu redu i harmoniji gotovo bez problema, toliko je sada započelo razdoblje borbe, razvitaka i problema“ (Hesse, 2006: 65-66).

Uobičajeni oblik ispraćaja u mnogim obrazovnim sustavima, gdje se maturantima priređuje određena ceremonija koja označava završetak jedne faze života i ulazak u sljedeću. Ova vrsta minimalističkog ispraćaja reflektira ozbiljnost trenutka, no ima i simboličku važnost. Maturanti se ispraćaju kao dio pripreme za daljnje korake u životu, bilo da se radi o daljnjem obrazovanju, ulasku u svijet rada ili drugim životnim izazovima. Bez obzira na razinu ceremonijalnosti, važno je da takve prigode pruže priliku za refleksiju, slavlje postignuća i pripremu za ono što slijedi u životu nakon završetka školovanja.

„Do viđenja mladi prijatelju, raduje me što si ovdje boravio“ (Hesse, 2006: 74).

Drugi i treći stupanj srednjoškolskoga obrazovanja usmjereni su odabiru manjega broja učenika. Knecht je razdoblje prije nego što je započeo sa slobodnim studijima posvetio glazbi u školi u Waldzelli, imajući priliku intenzivnije istraživati područje glazbe i usmjeriti se prema svojim interesima.

Raznolikost učenika unutar školskog sustava često je izuzetno široka, pri čemu svaki učenik donosi svoje jedinstvene interese, stil učenja i prioritete. Učenici kao što je Josef Knecht, fokusirani su na umjetnost i vlastiti napredak, a oni poput Plinija Designorija čine školsku zajednicu bogatom i raznolikom. Josef Knecht predstavlja profil učenika posvećenog vlastitom usavršavanju, vježbanju izvan predavanja i istraživanju. Takvi učenici obično imaju snažnu unutarnju motivaciju za postizanjem ciljeva te preferiraju rad u vlastitome ritmu i unutar vlastitoga svijeta interesa. S druge strane, Plinio

Designori je tip učenika koji pohađa elitnu školu ili ekvivalent Ljetne škole, a ima drugačije prioritete odnosno usmjereniji je na društvene interakcije ili na usvajanje specifičnih vještina. Ta raznolikost može potaknuti međusobno učenje, razmjenu ideja i poticanje suradnje među učenicima:

„... bilo je starih patricijskih obitelji u zemlji koje su bile osobito zaslužne za Kastaliju u vrijeme njezina osnutka, a u kojima je vladao još do danas ne posve izumrli običaj da se jedan sin, ako je bio dovoljno nadaren, pošalje odgajati kao gost u elitnim školama; (...) Takav je hospitant, dakle, bio Plinio Designori (...)“ (Hesse, 2006: 81).

Raznolikost učenika unutar školske zajednice često rezultira stvaranjem različitih tipova osobnosti, svaki sa svojim jedinstvenim karakteristikama i pristupom školovanju. Plinio Designori, kao učenik-idol, predstavlja osobu koja ima širok krug prijatelja, vješto se izražava i prihvaća izazove. Njegova sklonost prema društvenim interakcijama, elokventnosti i sposobnosti da bude u središtu pozornosti stvara kontrast u odnosu na Knechta, koji preferira manje društvo i usredotočen je na svoj napredak. Fritz Tegularius, s druge strane, predstavlja tip anksioznog učenika, koji unatoč svojoj nadarenosti i odgovornosti, suočava se s izazovima u komunikaciji zbog svoje anksioznosti. Knecht cijeni Tegulariusa, ali izražava zabrinutost za njegovo zdravlje zbog prevelike odgovornosti i mogućega stresa koji dolazi s profesorskim pozivom.

Humboldtov model, koji se često povezuje s visokim obrazovanjem, naglašava akademsku slobodu i istraživački pristup učenju. U takvom modelu, profesori i studenti imaju veću autonomiju u odabiru studijskih tema, istraživanju i metodama učenja (Mušanović, 2011), a naglasak je stavljen na razvoj intelektualnih vještina i poticanju kritičkog razmišljanja.

U romanu, odabir slobodnih studija učenicima omogućuje nastavak obrazovanja bez neposrednog ulaska u specifične pozicije ili poslove za koje su se možda prvotno pripremali, pružajući im priliku za daljnje istraživanje ili specijalizaciju u područjima koja ih posebno zanimaju.

Ovaj odabir može rezultirati većom fleksibilnošću u smislu akademske karijere, ali može također značiti odgađanje konkretnoga zapošljavanja u okviru tradicionalno predviđenih pozicija nakon završetka školovanja u elitnim institucijama:

„Ako sklonosti i zanimanje nisu od početka uži, ta je sloboda ograničena samo obvezom svakoga slobodnog studenta da za svako polugodište podnese plan studija, a vlasti blago nadziru njegovo provođenje“ (Hesse, 2006: 100).

Nastavak obrazovanja moguć je putem programa cjeloživotnog obrazovanja, doktorskih i specijalističkih studija: „Josefu Knechtu bile su tada oko dvadeset četiri godine. Otpuštanjem iz Waldzella završeno je njegovo đачko doba i počele su godine slobodna studija;“ (Hesse, 2006: 98).

Knecht je nastavio svoje visokoškolsko obrazovanje, tzv. slobodne studije, u samostanu pod vodstvom oca Jakobusa, koji je pokazao veliki interes za suradnju s mladim Knechtom, te mu dopustio pristup knjižnici i omogućio vježbanje sviranja instrumenata, što je preslika stručnog rada i predanosti u znanstvenom polju ili visokoškolskom obrazovanju gdje se aktivnosti često događaju izvan institucionalnih okvira. To može obuhvatiti suradnju na projektima s kolegama iz istoga područja, ali s drugih sveučilišta ili organizacija. Takve aktivnosti promiču razmjenu znanja, iskustava i resursa te potiču inovacije u području istraživanja i obrazovanja (Čulum, Ledić, 2011):

„U svojim naporima da ocu Jakobusu što je moguće jednostavnije prikaže prirodu Reda i kastalskoga sustava, neizbježno se spoticao o najslabiju točku vlastita i cjelokupnoga kastalskog odgoja. Ustanovio je da je do tada imao samo blijedu i kruto shematiziranu predodžbu o povijesnim okolnostima koje su uvjetovale osnivanje Reda, te uzrokovale i omogućile sve što je iz toga slijedilo. Njegovoj je slici nedostajala preglednost i red. Budući da je otac Jakobus bio sve prije nego pasivan učenik, došlo je do pojačane suradnje i izuzetno živahne razmjene mišljenja. (...) Kako je, na drugoj strani, pater pažljivo pratio Knechtova izlaganja i koliko je zahvaljujući njima upoznao i priznao Kastaliju, pokazat će njegovo cjelokupno kasnije držanje. Ovoj dvojici ljudi treba zahvaliti suglasnost između Rima i Kastalije koja postoji još danas“ (Hesse, 2006: 175).

Knechtov pristup uvidu prepreka s kojima se učitelji susreću te njegova spremnost da jasno izrazi kritike Sustavu ukazuju na svijest o važnosti napretka u obrazovanju. Njegove kritike odnose se na nedostatke u kurikulumu

mu, nedovoljno otvaranje mogućnosti za rani napredak nadarenih učenika te na nedostatak interdisciplinarnosti, ali i sugeriraju prostor za unaprjeđenje. Naglasak na ranom prepoznavanju i podršci nadarenim učenicima, kao i potreba za interdisciplinarnim pristupom, ukazuju na želju za stvaranjem sustava koji pruža veću prilagodljivost i podršku raznolikosti talenata među učenicima. Interdisciplinarnost može potaknuti kreativnost, inovativnost te omogućiti povezivanje znanja iz različitih područja, što je ključno u svijetu koji se stalno mijenja i razvija. Kritički pogled na sustav s ciljem poboljšanja i nadogradnje ukazuje na Knechtovu predanost stvaranju boljeg okruženja za buduće generacije učenika:

„Ono u čemu je nalazio veselje i zadovoljstvo bilo je poučavanje i odgajanje, i pri tom je stekao spoznaju da su mu radost i uspjeh to veći što su učenici mlađi, pa je smatrao nedostatkom i žrtvom što mu služba ne pripušta već djecu i dječake, nego tek mladiće i odrasle. Bilo je još drugih razmatranja. Iskustava i spoznaja koje su ga u tijeku godina njegova magistrata navele da se kritički postavi prema vlastitoj djelatnosti i raznim okolnostima u Waldzelli, odnosno, da svoju službu smatra velikom preprekom za razvoj svojih najboljih i najplodnijih sposobnosti“ (Hesse, 2009: 261).

PRIKAZ PODUČAVANJA U ROMANU *IGRA STAKLENIM PERLAMA*

Meštar glazbe kao tip učitelja eksperta predstavlja autoritet u svom području, posjeduje opsežno znanje i vještine te podučava učenike s ciljem unaprjeđenja njihove kompetencije. Njegova ekspertiza omogućuje mu da zauzme poziciju stručnjaka među učenicima, a svojim detaljnim pristupom podučavanju, potiče ih na razvijanje vlastitih kompetencija. Njegov detaljni pristup i posvećenost podučavanju mogu potaknuti učenike na aktivno angažiranje u učenju te razvijanju sposobnosti na višoj razini. Kroz ovu dinamiku učenja, Knecht ima priliku razviti svoje vještine pod mentorstvom stručnjaka poput Meštra glazbe, što može biti ključno za njegov daljnji razvoj i pripremu za budućnost, a što se u konačnici i obistinilo:

„- Što bi rado svirao? – upitao je Meštar. Dječak nije uspio izustiti odgo-

vora, bio je prepun strahopoštovanja spram starca, još nikada nije bio vidio takva čovjeka. Oklijevajući je posegnuo za svojim notama i pružio ih prema starcu. – Ne – rekao je Meštar – htio bih da sviraš napamet i to ne vježbu nego bilo što jednostavno, što znaš naizust, možda neku pjesmu koju voliš“ (Hesse, 2006: 46). (...) „ – Znaš li možda već – pitao je Meštar – što je fuga? Knecht pokaže dvoumljenje. Bio je već čuo fuge, ali u nastavi to još nije imao. – Dobro – reče Meštar – onda ću ti ja pokazati. Najbrže ćeš shvatiti ako sami odsviramo jednu fugu“ (Hesse, 2006: 47). Roditeljska očekivanja ponekad mogu biti usmjerena prema stvaranju određenog statusa ili karijere za njihovu djecu, bez obzira na individualne sposobnosti ili interese samih učenika. Učitelji, pokušavajući ispuniti ta očekivanja, mogu se suočiti s izazovom jer takvo usmjeravanje može biti neskladno s trenutnim sposobnostima i interesima učenika. Meštar glazbe, kao stručnjak, vjerojatno teži pružiti priliku učenicima da razvijaju svoje talente i interese u skladu s njihovim potencijalom, a ne samo prema vanjskim očekivanjima. Svojim zalaganjem za individualni razvoj svakog učenika, mogao bi pokušati pronaći ravnotežu između roditeljskih očekivanja, društvenog statusa i stvarnih mogućnosti i interesa učenika. Takav pristup može pomoći učenicima da se osjećaju podržano i motivirano u svom obrazovnom putu te razvijaju vještine koje su im istinski važne, umjesto da se usredotoče isključivo na vanjski socijalni status koji im se nameće:

„Iz opravdanih razloga učitelji viših javnih škola bili su općenito razmjerno velikodušni u preporučavanju đaka za ‘elitu’, pa ipak je tu i tamo bilo povlaštenih iz manje ili više nejasnih pobuda, a nerijetko je neki kratkovidni nastavnik uporno preporučivao kakva đaka miljenika, koji je osim marljivosti, ambicije i mudra ophođenja s učiteljima imao malo drugih vrlina. Takav je način Majstoru glazbe bio nadasve nemio, imao je dobro oko da vidi zna li ispitanik da je sad u pitanju njegova budućnost i njegov životni put (...)“ (Hesse, 2006: 49-50).

Svaki učenik ima jedinstveni način učenja koji mu najviše odgovara. Ne postoji univerzalni model učenja koji bi odgovarao svakom učeniku. Neke učenike će više potaknuti vizualni elementi poput dijagrama, grafikona ili videozapisa, dok drugi bolje apsorbiraju informacije kroz slušanje ili diskusiju. Ima i onih koji se

najbolje uče kroz praktično iskustvo ili pokret. Svjesnost o različitim stilovima učenja omogućuje učiteljima prilagodbu nastave kako bi podržali raznolikost potreba i preferencija svojih učenika. Kroz raznolike metode podučavanja, učitelji mogu osigurati da se informacije prenose na način koji će biti najučinkovitiji za različite tipove učenika. Knechtova svijest o važnosti prilagodbe učenja prema individualnim potrebama svakog učenika ukazuje na važnost personaliziranog pristupa obrazovanju. Razumijevanje raznolikosti učenja može rezultirati uspješnijim i učinkovitijim nastavnim praksama koje omogućuju svakom učeniku maksimalno iskoristiti svoje potencijale (Grgić, 2010):

„Ja vam svoju asocijaciju mogu učiniti shvatljivom, ali ne mogu postići da i kod jednog od vas moja privatna asocijacija na jednak način postane usvojenim znakom, nekim mehanizmom koji bez greške reagira na pozivni znak i uvijek se jednako odvija“ (Hesse, 2006: 62).

Svaki učenik ima jedinstvene načine apsorpcije, razumijevanja i obrade informacija. Učitelji koji prilagođavaju svoje metode podučavanja potrebama, stilovima i preferencijama učenika postižu bolje rezultate u procesu obrazovanja. To može uključivati različite pristupe, primjenu raznovrsnih materijala ili čak prilagodbu tempa nastave kako bi odgovarao potrebama različitih učenika. Ovo prilagođavanje pomaže stvaranju stimulativnijeg okruženja za učenje i omogućava veću učinkovitost u prijenosu znanja:

„Njegovi kasniji učitelji, kod kojih je u narednoj godini dobivao poduku iz meditacije, davali su više naputaka, točnije pouke, strože su kontrolirali, postavljali su više pitanja i znali ga više ispravljati. Meštar glazbe, siguran u svoju moć nad ovim mladićem, gotovo ništa nije ni govorio ni poučavao, zapravo bi tek naznačio temu i sam nastavio svojim primjerom“ (Hesse, 2006: 73.)

Potpuna usklađenost učiteljevog i učenikovog modela podučavanja nije uvijek moguća.

U situacijama gdje se stilovi podučavanja i učenja ne podudaraju, važno je otvoreno komunicirati i tražiti druge načine kako bi se osiguralo uspješno učenje. Otvaranjem dijaloga omogućuje se razumijevanje potreba, stilova i preferencija učenja oba sudionika. Učitelj može istražiti različite metode po-

dučavanja ili pristupe kako bi prilagodio svoj pristup, uzimajući u obzir specifičnosti učenika. Važno je imati fleksibilan pristup i tražiti alternative koje mogu zadovoljiti potrebe učenika, što može uključivati korištenje različitih metoda podučavanja, prilagodbu materijala ili čak individualizirani pristup učenju. Stvaranje takvog okruženja gdje se poštuju različiti stilovi učenja može rezultirati uspješnijim procesom učenja i postizanjem ciljeva na obostranu korist: „Na učitelju je i učenjaku da istražuju sredstva i njeguju predaju, brinu o metodičnosti, a ne da potiču i pospješuju ona iskustva što se više ne mogu izreći riječima“ (Hesse, 2006: 109).

PROTAGONIST KAO FORMIRANA LIČNOST

Josef Knecht predstavljen je kao pojedinac koji je tijekom sazrijevanja uspješno objedinio tri ključna pedagoška elementa - odgoj, podučavanje i obrazovanje. Evolucija i razvoj rezultat su sustavnoga rada učitelja na Knechtovoj nadarenosti.

Kroz kombinaciju implicitnog (neizravnog, neformalnog) i eksplicitnog (izravnog, formalnog) odgoja, učitelji su radili na Knechtovom razvoju, usmjeravajući ga prema profesionalnom i osobnom punom potencijalu. Implicitni odgoj odnosi se na neizravne utjecaje koji su oblikovali Knechtov karakter i stavove, dok je eksplicitni odgoj bio usmjeren na formalno podučavanje i razvijanje vještina i znanja. Kombinacijom obrazovanja i odgoja, Knecht je postigao profesionalni i osobni razvoj, dosežući puninu kako u svojoj karijeri tako i u privatnom životu:

„Ono u čemu je nalazio veselje i zadovoljstvo bilo je poučavanje i odgajanje, i pri tom je stekao spoznaju da su mu radost i uspjeh to veći što su učenici mlađi, pa je smatrao nedostatkom i žrtvom što mu služba ne pripušta već djecu i dječake, nego tek mladiće i odrasle. Bilo je još drugih razmatranja, iskustava i spoznaja koje su ga u tijeku godina njegova magistrata navele da se kritički postavi prema vlastitoj djelatnosti i raznim okolnostima u Waldzelli, odnosno da svoju službu smatra velikom preprekom za razvoj svojih najboljih i najplodnijih sposobnosti“ (Hesse, 2006: 261). „Vidiš na što smjeram; mislim da bih mogao nešto očekivati kada bi Tito (op. prev. Desi-

gnorijev sin), koji ionako ima poteškoća u svojoj školi, dobio učitelja i odgajatelja koji bi se njime bavio“ (...) „Da bih ga dobio u svoje ruke, mora se isključiti svakodnevni utjecaj roditeljske kuće (Knecht Designoriju)“ (Hesse, 2006: 306).

Biti učiteljem glazbene kulture ne ograničava se samo na posjedovanje znanja i vještina iz glazbe već je važno imati i osviještenu odgojnu komponentu. Dobra pedagoška vještina nije samo posjedovanje informacija i prenošenje istih, već i sposobnost motiviranja, poticanja interesa te razumijevanje i prilagodba individualnim potrebama svakog učenika. Učitelj koji posjeduje empatiju, sposobnost prepoznavanja potreba učenika te razvijanje nadarenosti i rješavanje problema, obogaćuje obrazovni proces i upravo ta kvaliteta učitelja ima ključnu ulogu u poticanju učenika da maksimalno razviju svoj potencijal.

„Knecht otvori glasovir, sjedne preda nj, ustanovi da je ugođen i odsvira Scarlattanijev andante što ga je tih dana bio uzeo za osnovu jedne vježbe Igre staklenim perlama. Potom napravi stanku, a kad vidje da se dječak pomno predao slušanju, počne mu kratko tumačiti što se otprilike zbiva kod jedne takve vježbe Igre staklenim perlama; raščlani mu glazbu na pojedine dijelove, pokaže mu kako se glazba otprilike može prevoditi u hijeroglifne Igre“ (Hesse, 2006: 310).

Nakon desetljeća predanog rada i napredovanja, postao je vrhunski stručnjak, Magister ludi, s velikim utjecajem u društvu. Njegova kritika društva i obrazovnoga sustava proizlazi iz bogatog iskustva i prepoznavanja brojnih nedostataka koje je uočio tijekom godina školovanja i predavanja, a s ciljem poboljšanja obrazovanja i društva u cjelini:

„Magister ludi izvorno posve jednostavno znači školski učitelj. A te školske učitelje, dobre i srčane školske učitelje, naša će zemlja to više trebati što Kastalija bude ugroženija i što više njezine dragocjenosti budu prezrene i okrnjene. Učitelji su nam potrebni od svega, ljudi koji će mladež osposobiti da mjeri i prosuđuje i koji će joj biti uzor strahopoštovanja pred istinom, uzor pokornosti duhu i služenju riječi“ (Hesse, 2006: 330).

Uvođenje nove paradigme u obrazovanje koje se dogodilo početkom 20. stoljeća predstavlja značajan preokret u načinu razmišljanja o školi. Ovaj prijelaz označio je prelazak od klasičnog, imitativnog i reproduktivnog pristupa obrazovanju prema novom, kreativno-inovativnom pristupu koji naglašava život i iskustvo kao temeljne elemente školskog procesa. Nova filozofija obrazovanja temelji se na kognitivno-konstruktivističkim i kritičko-emancipacijskim načelima. To znači da se usmjerava na poticanje učenika aktivnom konstruiranju znanja, kritičkom razmišljanju, razvijaju ideje te oslobađanju ograničavajućih faktora. Ovakvim pristupom odmiče se od reprodukcije znanja i potiče se istraživanje, kreativnost i samostalnost kod učenika kako bi se bolje pripremili za zahtjeve suvremenog svijeta (Pivac, 2009).

„Bilo je lijepo i primamljivo imati moć nad ljudima i isticati se blistajući pred drugima, ali je u tome bilo i nečega demonskog i opasnog, a povijest se svijeta i sastoji od neprekidna niza vladara, vođa, moćnika i zapovjednika, koji su – uz beskrajno malo izuzetaka – svi lijepo započeli i loše završili, koji su svi, barem se tako čini – u dobroj namjeri – težili za vlašću, da bi potom bili njome opsjednuti i omamljeni i zavoljeli je radi nje same. (...) Sposobnost da privuče i da više ili manje utječe na druge, posebno na mlađe od sebe, bila bi, dakako, od velike koristi nekom časniku ili političaru, ali za takve u Kastaliji nije bilo mjesta, takve su sposobnosti ondje zapravo služile samo učitelju i odgojitelju (...)“ (Hesse, 2006: 121).

Treba skrenuti pažnju na to da je roman pisan u doba Weimarske Republike, stoga je jasna Hesseova tendencija k duhovno-znanstvenom, a o čemu je ranije bilo govora. Josef Knecht mogao bi se povezati s Lockovom *tabulom rasom*, jer se kroz Knechtovu unutarnju borbu i rast opaža proces spoznaje iz iskustva, kako vanjskog tako i unutarnjeg (Kalin, 2010). Shodno tomu, empirijska paradigma u odgoju naglašava važnost iskustva, opažanja i konkretnih dokaza kao temelja znanja. U kontekstu odgoja, ova paradigma usredotočuje se na transmisiju kulture i navikavanje na sposobnost samokontrole, ali isto tako naglašava usvajanje tradicionalnih vrlina i razvoj karaktera. Međutim, ova paradigma također ima kritičare koji smatraju da se usredotočenost na tradicionalne vrijednosti može sukobiti s promjenama i zahtjevima modernog društva

te se dovoljno ne prilagođava individualnim potrebama i raznolikosti svakoga pojedinca (Vujčić 2013).

Knechtov razvoj kao osobe bio je utjecajan i oblikovan brojnim čimbenicima, od obrazovanja do prijateljstava koja je izgradio. Kroz mentorski odnos s Mešтром i interakciju u obrazovnome okruženju, Knecht je stekao širinu znanja, ali i stvorio temelje za vlastiti intelektualni i moralni rast. Osim toga, prijateljstva koja je izgradio, poput onih s Fritsom Tegulariusom ili Pliniom Designorijem, pomogla su mu osobnome rastu, iako su obojica prijatelja vidno drugačija od njega. Roditeljski dom tradicionalno je ključan faktor u razvoju, no Knechtov slučaj pokazuje da šira okolina, uključujući obrazovanje i prijatelje, također ima značajan utjecaj na formiranje karaktera i razvoj ideala pojedinca.

ZAKLJUČAK

Susret roditelja i nastavnika, odnosno škole i obitelji, predstavlja zajedničku težnju koja svaka iz svoje pozicije, doprinosi odgoju djeteta. Roman prati život Josefa Knechta, protagonista koji prolazi kroz različite faze života od djetinjstva do zrelosti. Knecht odrasta izvan roditeljskoga doma, educiran kroz školovanje i prijateljstva pri čemu gradi karakter, ideale i ideje. Ključna faza je njegovo školovanje u elitnom srednjoškolskom internatu Kastaliji gdje susreće Meštra, osobu koja ima značajan utjecaj na njegov razvoj. Kroz razne lekcije, Knecht se suočava s izazovima samospoznaje, obrazovanja i izgradnje karaktera, ali i podučavanja, tako da je on onaj kojega se podučava i onaj koji podučava. Interpretacijskom analizom proširuje se spoznaja o pedagogiji kroz primjenu teorije na konkretni primjer, ističući dublje značenje književnosti u kontekstu odgoja i obrazovanja, odnosno dosadašnja su saznanja i mogućnosti interpretacije romana upotpunjeni iz novoga kuta gledišta. Okruženje u kojem je protagonist živio sugerira zaključak da na odgoj i obrazovanje djeluje mnoštvo čimbenika te u nekoj mjeri demantira važnost obitelji kao presudne sredine koja daje potencijale za razvoj djeteta. usredotočena je na dublju povezanost između lika Josefa Knechta i pedagoških elemenata koje nudi roman, odnosno prikazuje se kako se kroz protagonistov život pruža uvid u različite aspekte odgoja, obrazovanja i metoda učenja.

Iako je važnost obitelji tradicionalno ključna u odgoju djeteta, analiza suge-

rira da u Knechtovom slučaju šira okolina, poput obrazovnog sustava, prijateljstva i mentorskih odnosa, također ima značajnu ulogu u njegovome razvoju. To dodatno podupire ideju da više čimbenika utječe na formiranje osobnosti i obrazovanje pojedinca.

Analiza romana kroz pedagoški aspekt pruža uvid u kompleksnost odgojnog procesa te prikazuje kako se protagonistov karakter, razvoj i učenje oblikuju kroz interakciju s različitim faktorima okoline, pružajući novu perspektivu procesima odgoja i obrazovanja, ali i opravdanost postojanja *Bildungsromana* kao legitimne podvrste romana o liku.

LITERATURA

- BEŽEN, A. (2008). *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Profil.
- BOGNAR, L. (2001). *Metodika odgoja*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- CARLGREN, F. (1991). *Odgoj ka slobodi : Pedagogija Rudolfa Steinera; Slike i izvješća iz međunarodnog pokreta waldorfskih škola*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju.
- CVETKOVIĆ LAY, J. (2008). *Darovito je, što ću s njim?*. Zagreb: Alinea.
- ĆULUM, B., J. LEDIĆ. (2011). *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- DUBOVICKI, S., V. MLINAREVIĆ, T. VELKI. (2018). Istraživački pristupi i metodološki okviri u istraživanjima budućih učitelja, *Nova prisutnost*. 16 (3): 595-611.
- DURAN, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- GIESECKE, H. (1993). *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: Educa.
- GLASSER, W. (2005). *Kvalitetna škola: škola bez prisile*. Zagreb: Educa.
- GRGIĆ, A. (2010). Primjena stilova i nastavnih strategija u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika, *Lahor*. 9 (1): 78-96.
- HESSE, H. (2006). *Igra staklenim perlama*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- JEROTIĆ, V. (1976). *Bolest i stvaranje*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- JUUL, J. (1996). *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb: Educa.
- KALIN, B. (2010). *Povijest filozofije*. Zagreb: Školska knjiga.
- KLARIN, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu : roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- KÖNIG, E., P. ZEDLER. (2001). *Teorije znanosti o odgoju : uvod u osnove, metode i praktičnu primjenu*. Zagreb: Educa.
- KYRIACOU, C. (1995). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
- LEDIĆ, J. (1999). *Škola i vrijednosti*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- LOCKE, J. (2007). *Ogled o ljudskom razumu*, svezak I. Zagreb: Naklada Breza.
- MAYER, H. (1966). *Pogledi na savremenu književnost*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće Veselin Masleša.
- MUŠANOVIĆ, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.

- POPOVIĆ, G. (2008). *Prijateljstvo među djecom i mladima*. Đakovo: Tempo.
- POTOČNJAK, B. (1986). *Uloga roditelja u odgoju djece*. Opatija: Otokar Keršovani.
- PRANJIĆ, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ROSIĆ, V. (2001). *Domski odgoj*. Rijeka: Graftrade.
- SOLAR, M. (2000). *Granice znanosti o književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- TERHART, E. (2001). *Metode poučavanja i učenja : uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa.
- TILLMANN, K. J. (ur.). (1994). *Teorije škole*. Zagreb: Educa.
- VRCELJ, S. (2018). *Što školu čini školom?*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- VUJČIĆ, V. (2013). *Opća pedagogija*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- VUKASOVIĆ, A. (1999). *Pedagogija*. Zagreb: HKZ „Mi“.
- ZLOKOVIĆ, J., N. ČEKOLJ. (2018). *Oснаživanje obitelji za razvoj pozitivnih osobina*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- ŽMEGAČ, V., Z. ŠKREB, LJ. SEKULIČ. (2003). *Povijest njemačke književnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

PEDAGOGICAL DISCOURSE IN THE NOVEL “THE GLASS BEAD GAME” BY HERMANN HESSE

Matea MARCHINI
City Library of Rijeka

SUMMARY

KEYWORDS:
education, learning,
bildungsroman,
upbringing

*In Croatian scientific literature, there hasn't been any published work that comprehensively analyzes and interprets Hermann Hesse's novel *The Glass Bead Game* from a pedagogical standpoint. Therefore, the primary aim of this paper is to delve into an analysis of the novel through the lens of pedagogy, focusing particularly on the education, learning experiences, and upbringing of the protagonist, Josef Knecht, across different stages of his life.*

During elementary school, the developmental phase initiates initial interactions with the environment, shapes attitudes towards learning and education, and significantly influences the formation of Knecht's personality. Moving into secondary education, this phase signifies maturity and the confrontation of various challenges. It becomes a pivotal period where Knecht discovers his own interests, establishes his individuality, and solidifies his beliefs. The relationships he fosters with teachers, friends and family during this phase play a fundamental role in shaping his values and understanding of society.

As he advances into higher education, it becomes a time of intellectual growth and an opportunity for exploring personal interests. Knecht's journey through this educational phase offers profound insights into his creativity, acquisition of new knowledge, and the construction of his identity. Beyond the formal aspects of education, the impact of relationships with educators, friends, and family continues to mold his character. By examining this developmental process through a pedagogical lens, the analysis provides valuable insights into how different stages of education have contributed to shaping Knecht's personality and worldview. Simultaneously, it scrutinizes the pivotal roles that teachers, family, friends, and the overall school environment have played in his formative years. This approach to interpretation and analysis also serves to deepen our comprehension of how pedagogical theories function in practical contexts, using the novel as a platform to illustrate various pedagogical concepts and their influence on the maturation of a young individual.